
Stále na vzestupu. Cena v barvě kakaá.

Stále na vzestupu. Cena v barvě kakaá.

Rozhovor s Prof. PhDr. Josefem Opatrným, CSc., vedoucím Střediska ibero-amerických studií

Mohlo by se zdát, že zveřejněním jmen účastníků a laureátů soutěže, vyhlášením vítězů a rozdělením diplomů a cen víme o právě skončeném ročníku Iberoamerické ceny všechno nebo to nejdůležitější. Není tomu tak. Je s ní spojeno mnoho jemných detailů delikátně ošetřovaných po způsobu diplomatů a samotná agenda soutěže má, jak je možné se dále dočíst, poněkud kočovné, mile úsměvné rysy. Iberoamerická cena je svou historií, významem a osobní angažovaností zakladatelů a všech, kteří se na její organizaci podílejí, zcela výjimečná a doslova a do písmene jediná a jedinečná. A proto především jí je věnován následující rozhovor s Prof. PhDr. Josefem Opatrným, CSc., vedoucím Střediska ibero-amerických studií.

Nejprve vám chci, pane profesore, pogratulovat, protože ze tří oceněných studentů z Univerzity Karlovy byli dva přímo vašimi posluchači. To je výrazný úspěch iberoamerikanistiky.

Ano, z pěti cen, byly tři hlavní a dvě čestná uznání, získala Univerzita Karlova tři, z toho dva studují iberoamerikanistiku. Je ale potřeba si uvědomit, že někteří se soutěže účastní opakovaně a mají už nějakou zkušenost, například Michal Zourek, který byl druhý, se účastnil i vloni.

Může se tedy student propracovat k ceně opakovanou účastí?

Může se samozřejmě poučit. Ale ono je to s oceňováním složité. Páni velvyslanci hodnotí nepochybně především kvality prací, ale berou jistě v úvahu i jiné věci, aby se např. neopakovali vítězové se stejným nebo obdobným tématem. To je problém všech těchto cen, protože úspěchy přitahují v následujícím roce podobná témata, pochopitelně - když to bylo oceněno jednou, tak by to mohlo být oceněno podruhé, což si samozřejmě velvyslanci uvědomují a musí to nějakým způsobem korigovat. Je také pravda, že podmínky jsou rovné, ale někteří mají podmínky „rovnější“ nebo lepší, protože v posledních několika letech se otevřely velké možnosti výjezdu lidí přímo do Latinské Ameriky. A když jste v Latinské Americe na semestr nebo dokonce na rok a vrátíte se a účastníte se soutěže, tak zase vaše možnosti jsou lepší. A to platí shodou okolností o těch, kteří letos uspěli, jedno děvče bylo v Mexiku a mládenec v Chile. To byla jejich velká výhoda.

Ale dnes má každý podmínky k tomu, aby se na stipendium do Latinské Ameriky přihlásil, a je zřejmé, že témata inspirovaná znalostí konkrétní země mají svou výhodu před těmi, která byla vymyšlena u stolu v Čechách.

Problém spočívá v tom, že stipendia většinou přímo kryjí jen pobyt na univerzitě a studenti si pak musejí prostřednictvím různých nadací nebo Free Movers či jiných institucí shánět peníze na živobytí. Já si přitom myslím, že tohle je potřeba ocenit a možná i latinskoameričtí ambasadoři oceňují, že tito studenti projevují takový zájem o jejich region. Já říkám latinskoameričtí, ale ono to není tak docela pravda, protože mezi nimi jsou i španělský a portugalský velvyslanec - jsou to velvyslanci oblasti, kterou bychom mohli nazvat iberský svět včetně Evropy. A je příznačné, když se člověk podívá na starší témata, že dříve bylo možná víc témat španělských nebo portugalských, zatímco dnes směřují spíš na Latinskou Ameriku.

Jaké byly začátky Iberoamerické ceny?

Iberoamerická cena existuje 14 let, začátky v polovině 90. let byly podstatně složitější, než to vypadá dnes. Byla to nová věc, kterou latinskoameričtí velvyslanci začali zkoušet a o kterou měli eminentní zájem. A ani studenti dřív takové možnosti neměli. Je ale pravda, že už v těch 90. letech se k nám většinou hlásili studenti, kteří byli extrémně zainteresovaní v tomto regionu. Pokud si vzpomínám dobře, tak například tehdy jedno děvče z vítězilo s tématem, které se před deseti dvanácti lety zdálo docela nezajímavé, okrajové nebo odtazité – Hispánci ve Spojených státech. Práce ale byla tak dobrá, že dostala cenu, a dneska je to téma velice intenzivně sledované. Takže můžeme říct, že naši studenti, byla to studentka z UK, projevují mimořádnou předvídatost v tom, co se opravdu během pár let stane velmi vyhledávaným tématem. I když bych měl jako dlouholetý pracovník mluvit především za UK a i když tu stále mluvíme o humanitních nebo literárních tématech - Hispánii ve Spojených státech a podobně -, další velká zásluha velvyslanců je, že se snaží propagovat a povzbuzovat zájem o Latinskou Ameriku i na mimopražských univerzitách, takže se pravidelně účastní studenti z Olomouce, z Brna a také například z Vysoké školy ekonomické. Ti poslední přinášejí zase jiný pohled na tento region, což je, myslím, velmi užitečné.

Každá cena se vyvíjí. V jejích začátcích stojí idea, účel, kvůli kterým byla založena, a od něj se odvíjí statut, regule soutěže. Co je výhodou tohoto statutu a co je naopak jeho nevýhodou? V čem otvírá možnosti a studenty inspiruje a v čem je naopak svazuje? Má například nějaká pravidla, kterým nemůžou dostat?

Já bych ani neřekl „pravidla, kterým nemůžou dostat.“ Co je jistým problémem, ale to je problém každé písemné práce nebo každé práce tohoto typu, ambasadoři velice dbají na to, aby práce nepřesáhla stránkové vymezení, což

je pochopitelné. Je rozdíl, jestliže se v 90. letech zúčastnilo pět nebo sedm studentů, a letos to bylo devatenáct prací, pakliže by každá měla sto stran, je to pro ambasadory nezvládnutelné. A také vím, že někteří studenti si letos povzdechli, že jejich téma by zasloužilo rozsah větší, třeba čtyřicet stránek. Ale to je věc velice diskutabilní. Proto jsem jim řekl: „Musíte brát také v úvahu možnosti lidí, kteří práce pak hodnotí, s tím se nedá nic dělat.“

Jak se proměnili sami studenti? O proměnách témat jste už hovořil.

Já se trošičku obávám, že proměna je jak v pozitivním, tak v negativním smyslu. Pozitivní v tom, co už jsem říkal, v jejich možnostech využívat latinskoamerických a popřípadě španělských pobytů, teď mluvím spíš o latinskoamerických pobytech. Jisté negativum, alespoň podle mé zkušenosti, vidím v tom, že před těmi deseti dvanácti lety se studenti účastnili takřkajíc pro radost ze soutěže či s ambicí zkusit síly. Dneska se řada studentů ptá, jaká ta cena je... (smích), možná se právě tady odráží proměna studentů nebo jejich části. Ne, že bych to razantně odsuzoval, ale přece jen podle mého názoru by studenti měli mít primární zájem se téhle soutěže účastnit a pak se teprve ptát, co za to, a ne se nejprve ptát, jak vysoká je cena, a podle toho se rozhodovat, jestli se soutěže zúčastním.

... jakože když dostanou málo, tak do soutěže nepůjdou...?

... ano, tak tam nepůjdou... přesně tak... (smích) Prosim, to neříkám o všech studentech, ale tuhle zkušenost už jsem udělal loni a předloni, že se studenti přišli zeptat, jestli to stojí takřkajíc za to. Ode mě se dočkali odpovědi, že to vždycky stojí za to, a pakliže by, ty ceny jsou tři, se každý zúčastnil jen kvůli tomu, aby cenu dostal, tak by se mohli tři z nich dohodnout a nakonec by všichni byli ocenění, i když si myslím, že tohle by velvyslanci nepřijali. Takže tohle vidím jako jeden nikoli problém, ale podnět k zamyšlení.

Jakým způsobem jsou práce hodnoceny? Hodnotí je ambasadoři, teď se asi trochu pouštím na tenký led, kteří jsou sice „rodilí domorodci“ z různých zemí, ale jsou to především politici a diplomaté. Jak mohou posuzovat téměř už vědecké práce? Mají k ruce nějaký poradní sbor odborníků?

Máte pravdu, tady je jeden velký problém a sice ten, jak práce mají být koncipovány. O tom se dohadují velvyslanci neustále. Je pravda, že některé, a to se objeví v každém roce, mají například vynikající literární úroveň. Nejsou to práce, jak jste řekla, vědecké, jsou to spíš eseje, než cokoli jiného, a ambasadoři jsou potom ve velkých rozpacích, jak tyto vynikající práce po stránce literární srovnávat s pracemi, a není to jen tento případ, například z Vysoké školy ekonomické, které jsou zaměřeny i hodně prakticky. Takže v tomhle bych pánům velvyslancům nezáviděl. Čtou je velvyslanci, ale čtou je i kulturní radové. Kulturní radové samozřejmě mají ke kultuře a vědě blíž než většina šéfů diplomatických úřadů. Musím říci, že tady byl muž, Abel Posse, skutečně významný spisovatel, který znamenal hodně pro latinskoamerickou kulturu a který tu léta sloužil jako argentinský velvyslanec. Jak si vzpomínám, právě on velmi podporoval literární stránku těchto prací. Takže si myslím, aniž bych chtěl nějakým způsobem snižovat roli hodnotitelů, že se v hodnocení projevuje pochopitelně vidění té ceny očima různých lidí. Někdo bude zdůrazňovat vědeckou úroveň, jiní budou zdůrazňovat fakt, že se studenti musí vyjadřovat ve španělštině nebo portugalsky, protože oni to španělsky a portugalsky odevzdávají. A ať hodnotitel chce nebo nechce, přece zcela určitě bere v úvahu úroveň jazyka, takže potom jsou ve výhodě studenti, kteří byli na Erasmu někde ve Španělsku nebo trávili rok nebo půl roku v Latinské Americe. Říkám zcela otevřeně, já pánům velvyslancům a kulturním radům jejich roli nezávidím.

Která práce vás osobně zaujala?

Shodou okolností jsem letos četl čtyři práce z devatenácti a velmi těžko bych se rozhodoval. Všechny byly výborné, jedna byla zcela mimořádná. Byla to jedna z těch zvláštních cen a měla takovou úroveň, že za poslední léta bych si opravdu těžko vzpomněl na něco lepšího. Myslím si, je to můj dojem, s pány velvyslanci jsem o tom nehovořil, že právě v tomto případě možná zvolili udělení zvláštní ceny proto, že byla opravdu zvláštní. Za léta jsem tak kvalitní práci nečetl. Byl to esej Jitky Anny Faltysové o mexické kultuře nebo o mexické duši. Opírala se o vynikající autory mexické, navíc to bylo napsáno s mexickou zkušeností, autorka v Mexiku několik let žila, takže tam byl vidět vztah k této zemi, ale byla zcela mimořádná i po dalších stránkách. Hovořil jsem o této práci s mexickým velvyslancem, který byl úplně unešený.

Jaký dopad mají oceněné práce v jednotlivých zemích? Snaží se je velvyslanectví u nich publikovat?

S publikováním je to poněkud komplikované, protože my i velvyslanectví jsme léta usilovali o to nějakým způsobem je zveřejnit. Dnes jsme dospěli ke kompromisu, ale není to tak, že by je zveřejňovali tam. Iberoamerická cena je něco výjimečného, co neznám nikde v Evropě, ani ambasády ve Španělsku ani v Německu, co vím, nic podobného nepořádají.

Cílí to je jedna jediná Iberoamerická cena pro univerzitní studenty na světě - výhradně pro Českou republiku?

Ano, to je jediná cena, pouze pro Českou republiku, pokud vím, jinde neexistuje. Rozhodli se k tomu před polovinou 90. let velvyslanci, shodou okolností to byl velvyslanec, kterého jsem zmiňoval, Abel Posse, kteří měli velký zájem o kulturu a o šíření hispánské kultury v českém prostředí. Tak ta cena byla původně koncipována, a v tom myslím i pokračuje, jako pokus o inspiraci a probuzení zájmu studentů. Vyslanci na ni nemají fondy, oni se na tu cenu skládají, takže už tohle ukazuje její výjimečnost. Je pravda, že před sedmi osmi lety, když prací pořád nebylo dost, pochybovali, jestli zvolili správně, jestli má Iberoamerická cena takový význam, jaký ji původně přisuzovali nebo proč to vůbec dělali. Teď se zdá, že v posledních letech počet prací narůstá, páni velvyslanci jsou na jedné straně spokojeni, že prací je hodně, na druhé straně jsou trochu znervózněni z toho, co všechno musí přečíst. Ale abych se vrátil k tomu publikování. Velvyslanci tvrdili, že nemají prostředky nebo možnosti práce publikovat. Nakonec jsme zvolili variantu, že bychom je v elektronické podobě na nějakou přechodnou dobu pověsili na naši střediskovou webovou stránku. Latinskoameričtí nebo hispánští velvyslanci totiž zápasí s jedním velkým problémem. Jak jsem řekl, některé ty práce jsou opravdu vynikající a stálo by za to, aby k nim byl přístup. Ale vzhledem k tomu, že je to vlastně kočovná instituce, kdy každý rok každou cenu patroluje jiná ambasáda a materiály se stěhují z jedné ambasády na druhou, tak čím je cena rozsáhlejší, tím větší jsou s ní problémy. Takže vloni na podzim se na mě obrátili s žádostí, jestli by práce nemohly být uloženy v knihovně Střediska iberoamerických studií, což je velmi logické. Mluvil jsem o tom s naší paní ředitelkou knihoven, ona to odsouhlasila a i pan

děkan vyjádřil svou podporu, takže teď to vypadá tak, že na konci února budou práce fyzicky předány do naší knihovny, že se zcatalogizují a že budou přístupné studentům. Jednak aby se inspirovali, možná, a jednak aby samozřejmě využili toho, co jejich předchůdci shromáždili.

Myslíte, že se studentům v těchto pracích daří vystihnout z kultury, historie, současnosti, zkrátka z prostředí iberoamerického světa nebo jednotlivých států něco, co domorodci, nemyslím domorodé obyvatelstvo, ale vůbec obyvatele například Mexika, Peru nebo Brazílie, nejsou schopni postřehnout sami o sobě?

Tady bych byl poněkud skeptický, protože přece jen se studenti, aniž bych je podceňoval, nechají ovlivnit v řadě případů právě tím, co je na realitě zaujalo. Často píšou například o vztazích česko-latinskoamerických nebo česko-španělských, což je pochopitelné, protože na to se při přednáškách klade velký důraz. V jiných pracích, např. zmiňované práci Aničky o Mexiku, je vidět velké osobní zaujetí. K pronikání do něčeho zvláště tajemného v latinskoamerické nebo španělské realitě bych byl, jak jsem už řekl, skeptičtější, i když to nevylučuji.

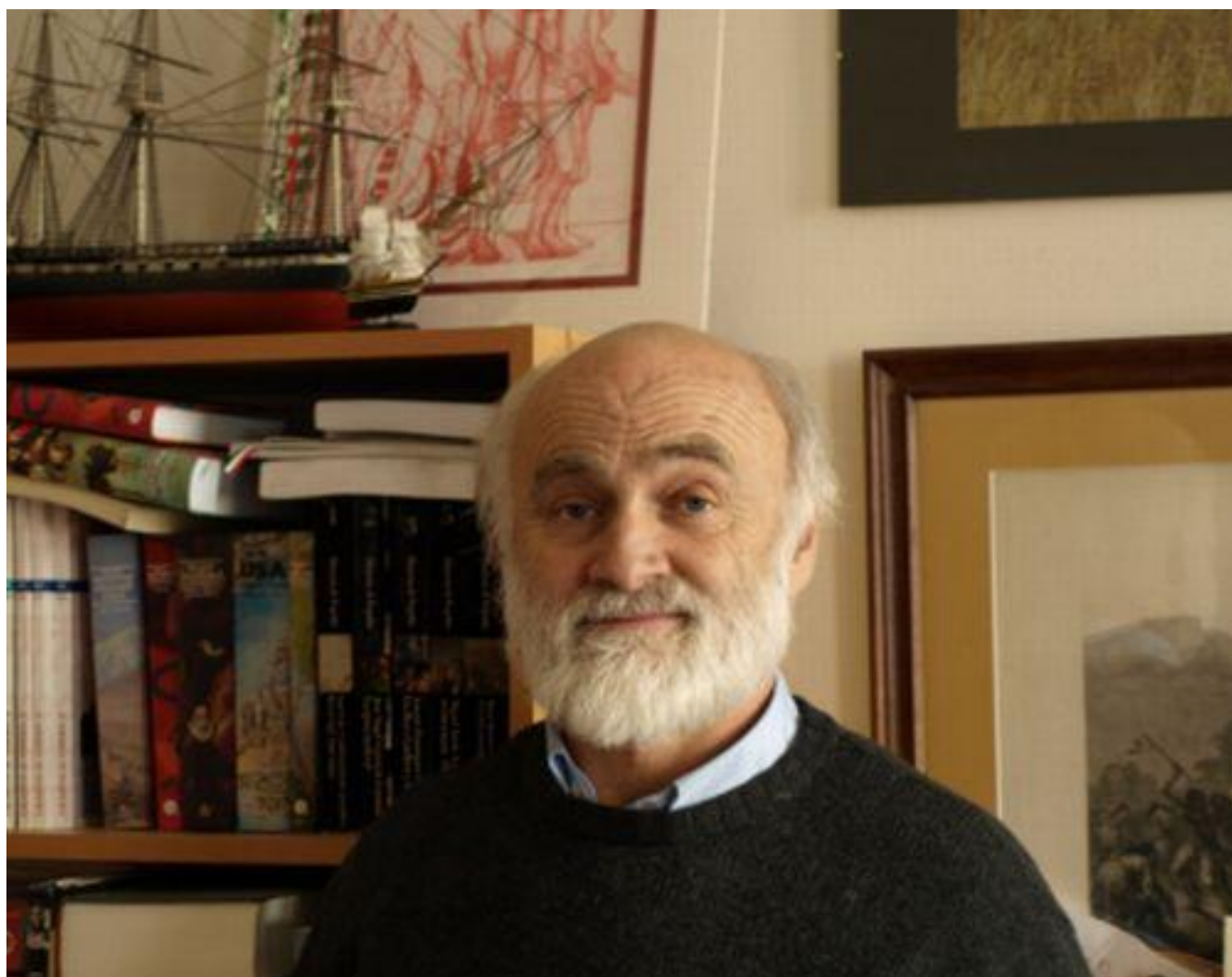
Je ještě něco důležitého, co byste chtěl k Iberoamerické ceně říci?

Cena je, co se týče financí, sice ne úplně závatná, ale jisté prostředky to jsou. A vím, že řada studentů si je odkládá stranou, aby až pojedou do Latinské Ameriky, měli nějaké peníze. A tohle je třeba ocenit. Nevím, co budou páni velvyslanci dělat v okamžiku, kdy se přihlásí třicet nebo padesát studentů, a samotná četba textů jim začne přerůstat přes hlavu. Zatím k tomu ale nedošlo a uvidíme, jak to bude dál.

Možná ještě poslední otázka k vašemu Středisku. Jaký je zájem o studium iberoamerikanistiky?

U nás máme navazující magisterské studium a vloni bylo otevřeno bakalářské studium na Ústavu románských studií, kde také přednášíme. Takže víme, že řada studentů, kteří se dneska hlásí na bakalářské studium, má zájem pokračovat v navazujícím studiu a vidíme rostoucí zájem o hispánskou oblast. Nedotýká se nás problém části studentů v bakalářském stupni, kteří přicházejí na fakultu a zjišťují, že to není úplně to, co čekali, že si představovali obor jinak. K nám přicházejí informovaní, se zcela vyhraněnými názory, vyhraněnou představou a v řadě případů s ambicí se do Latinské Ameriky podívat. Například vloni jsme měli vynikající diplomku mládence, který dělal tři měsíce v Bolívii na farmě, která se zabývá ekologicky čistou výrobou kaka. Už když se k nám hlásil, byl rozhodnutý poznat Ameriku na vlastní kůži, a jedna z jeho prvních otázek byla, jak to vypadá s možností vyjet. Protože v Bolívii žádné univerzitní kontakty neexistují, nakonec si pobyt vyjednával sám s přítelkyní, která studuje FAMU a dělala pak o onom kakaovém družstvu dokument. Takže oba připravovali v Bolívii svoje práce, obě podle mého názoru moc pěkné. Stejně skvělá byla diplomka další mladé dámy, která studovala geografii s historií, a zajímal ji obraz Latinské Ameriky v české společnosti. Nakonec psala práci na jednoho českého cestovatele a spisovatele, který ve 20. a 30. letech byl opakovaně v Latinské Americe – dnes je úplně neznámý, neobjevuje se v žádných i hodně specializovaných příručkách jako člověk, který se podílel na českém „objevování světa.“ I odborníci znali jen některé jeho texty, které literárně nijak nevynikaly, takže z literárních vědců nikoho nezajímaly. Ono cílevědomé děvče vše, co napsal, přečetlo a zanalyzovalo, a navíc vypátralo cestovatelovu dceru a tím pádem i deník, bohužel jediný, který se zachoval, protože ta rodina bydlí v Dobřichovicích a při velké povodni v roce 2002 ji vyplavila Berounka. Jediný deník, který měli v patře, se zachránil, ostatní se „utopily“. Tento deník je opravdu zajímavý, z hlediska obrazu Latinské Ameriky v české společnosti jedinečný a díky téhle diplomce jsme se k němu dostali. Tady je vidět, že zájem studentů je velmi užitečný a přispívá k rozšíření, prohloubení nebo zostření našeho pohledu na to, jak vypadaly vztahy iberského světa k české společnosti. Myslím, že zájem bude dál narůstat, protože víme, že hispánský svět je se svou bohatou kulturou velmi přitažlivou oblastí. Když se podíváte na zájem o jazyky v českém prostředí, tak španělština, samozřejmě po angličtině, ta je bezkonkurenční, je stále na vzestupu.

Pane profesore, děkuji za rozhovor.

***Prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc., vedoucí Střediska ibero-amerických studií Univerzity Karlovy
(Marie Kohoutová)***